

Ognjen Čaldarović Aleksandar Homadovski

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
HR - 10000 Zagreb, I. Lučića 3

Sveučilište u Zagrebu
Arhitektonski fakultet
HR - 10000 Zagreb, Kačićeva 26

Izvorni znanstveni članak • Original Scientific Paper
UDK • UDC 728.2:316.334.56(497.5)„1991/2000“

Znanstvena klasifikacija • Scientific Classification
Područje: Tehničke znanosti • Section: Technical Sciences
Polje: Arhitektura i urbanizam • Field: Architecture and Urban Planning
Grana • Branch: 2.01.01 - Arhitekt. projektiranje • Architectural Designing

Rukopis primljen • Manuscript Received: 12. 10. 1999.
Članak prihvaćen • Article Accepted: 29. 03. 2000.

Stanovi za zbrinjavanje stradalnika Domovinskog rata

Ocjena stambenih rješenja i tipovi preinaka u stanovima i višestambenim zgradama

Housing for Homeland War Victims

Evaluation of living conditions and types of reconstruction in flats and blocks of flats

Ključne riječi • Key words

Domovinski rat	Homeland War
projektiranje stanova	designing flats
sociologija stanovanja	housing sociology
stan	flat
stradalnici Domovin. rata	Homeland War victims

Sažetak • Abstract

U ovom ćemo radu obratiti pozornost na najvažnije aspekte segmenata stanovanja stradalnika Domovinskog rata: obilježjima i pogodnostima stanova, mogućnostima zadovoljavanja razolikih potreba u stanovima i identifikaciji potreba koje se u sadašnjim stambenim uvjetima ne mogu zadovoljiti, tipovima preinaka koje su stanari poduzeli u stanovima pokušavajući ih poboljšati, odnosno prilagoditi svojim potrebama te osnovnim aspektima odnosa stanara prema zgradi i okolišu u kojemu prebivaju. S obzirom na specifičnost teme, uzorak i osobite probleme stanovanja te skupine ispitanika, nećemo se upuštati u detaljnije razmatranje tema s područja kvalitete stanovanja, odnosno, u širem smislu riječi, sociologije stanovanja, no ipak ćemo se osvrnuti na neke osnovne nalaze koji se mogu primijeniti na probleme uočene ovim istraživanjem.

The authors investigate the most important aspects of housing for Homeland War victims, mentioned in the title: the characteristics and favourable aspects of flats, the possibility of satisfying various needs in flats and the identification of needs that cannot be satisfied under present housing conditions, types of reconstruction that people made in flats in the effort to improve them and adapt them to their needs, and how residents relate to the block of flats and the environment they live in. Bearing in mind the specific nature of the subject, the sample and the special problems that this group of respondents faces, the authors do not analyse the quality of living in the broader sense of housing sociology, but give some basic findings that emerge from the results of this study.

1. Uvod: sociologija stanovanja i aspekti stanovanja / Introduction: housing sociology and aspects of housing

Specifične društvene skupine / Specific social groups

U ovom ćemo radu obratiti pozornost na najvažnije aspekte segmenta stanovanja stradalnika Domovinskog rata: obilježjima i pogodnostima stanova, mogućnostima zadovoljavanja raznih potreba u stanovima i identifikaciji potreba koje se u sadašnjim stambenim uvjetima ne mogu zadovoljiti, tipovima preinaka koje su stanari poduzeli u stanovima pokušavajući ih poboljšati, odnosno prilagoditi svojim potrebama te osnovnim aspektima odnosa stanara prema zgradi i okolišu u kojemu prebivaju. S obzirom na specifičnost teme, uzorak i osobite probleme stanovanja te skupine ispitanika, nećemo se upuštati u detaljnije razmatranje tema s područja kvalitete stanovanja, odnosno, u širem smislu riječi, sociologije stanovanja, no ipak ćemo se osvrnuti na neke osnovne nalaze koji se mogu primijeniti na probleme uočene ovim istraživanjem.

Dosadašnjim istraživanjima s područja sociologije stanovanja u nas i u svijetu postignuti su sljedeći važniji stavovi, utemeljeni na teorijskim, ali i na empirijskim nalazima.

1. Najvažnija varijabla u ocjenjivanju kvalitete stanovanja jest veličina stambenog prostora (Čaldarović, 1987, 1989).

2. Raspored prostorija u stanu ima manje značenje, no njegova se važnost uočava odmah nakon značenja varijable ukupne veličine stambenog prostora (ibid.).

3. U dosadašnjim sociološkim istraživanjima stanovanja utvrđeno je postojanje tzv. kritičnog praga u stanovanju (broj četvornih metara stambene površine po stanaru) i tzv. **patološkog praga** u stanovanju (Chombart de Lauwe, 1959). Kritički prag je onaj kad jedna osoba u stanu raspolaže s 12-14 m², a patološki podrazumijeva 8-10 m². Te se veličine mogu izvesti i iz drugih relacija: koliko, na primjer, osoba stalno boravi u jednoj prostoriji - ako je u duljem vremenskom razdoblju riječ o dvije ili više osoba, također možemo govoriti o neadekvatnim stambenim rješenjima.

4. U istraživanjima s područja sociologije stanovanja utvrđeno je također postojanje specifičnoga stambenog ciklusa izraženoga ovako (Chombart de Lauwe, 1959): **potreba - aspiracija - potreba**. Objašnjenje tog ciklusa u prvi je mah vrlo jednostavno, no vrlo poučno: pojedinac ima potrebu zadovoljavanja stambenog problema, odnosno "rješenja stambenog pitanja" (Bežovan i sur., 1987). Kada se jednom domogne stana, tada je njegova potreba zadovoljena, no ne zadugo! Sreća "riješena stambenog pitanja" traje relativno kratko jer se postupno počinju otkrivati problemi i nedostatnosti konkretnog stana. Tada se pojavljuje nova karika u spomenutom ciklusu - težnja za novim stanom, odnosno, u širem smislu, za poboljšanjem stambenih uvjeta! Kada se i ta težnja jednom zadovolji (obično se nabavi veći stan, ostvari stan na atraktivnijoj lokaciji, dobije stan s povoljnijim rasporedom prostorija), ciklus se ponavlja.

5. Adaptacije (prilagodbe) stambenih prostora, prema dosadašnjim iskustvima, svode se uglavnom na različite pokušaje (a) njihova povećanja, (b) preraspodjele funkcija elemenata stambenog prostora (sofa, kuhinje, predsoblja, hodnika i sl.) ili (c) njihova razdjeljivanja (usitnjavanja) odnosno (d) objedinjavanja (spajanja, primjerice, sobe i kuhinje, sobe i predsoblja, sobe i hodnika, sobe i smočnice i sl.). Valja također istaknuti da su adaptacije ponajprije izraz nužnosti,

odnosno pokušaja "praćenja" promjena u obitelji (povećanja ili smanjenja broja članova, promjena funkcionalnih odnosa u obitelji - umnožavanja broja obitelji u istom kućanstvu i sl.) unutar istoga stambenog prostora, no često su i neposredna posljedica neodgovarajućega stambenog prostora neovisno o promjenama u obitelji.

6. Polifunkcionalnost stambenih prostora također je jedan od osnovnih zahtjeva u svezi sa stanovima. U tom su smislu "soba" (spavaća, dječja, radna), "dnevni boravak", "snoćnica", "predsoblje" uglavnom samo idealtipske kategorije u projektnom smislu. U stvarnosti, u svakodnevnom korištenju, mnoge se navedene prostorije pretvaraju u "nešto drugo". Najčešće je izmjena pretpostavljenih funkcija pojedinih elemenata stambenog prostora vezana za konkretnu obitelj koja ima konkretan stambeni prostor i čije su potrebe određene presjekom situacija u trenutku useljenja, a dinamički se mijenjaju u vremenu uzrokujući promjene do kojih dolazi u obitelji (povećanje/smanjenje broja članova, promjene statusa članova obitelji - udaja, ženidba, rastava, potrebe osamostaljenja pojedinih novonastalih funkcionalnih jedinica - nova obitelj u već postojećoj nastala udajom, odnosno ženidbom, rast djece i potreba njihova prostornoga i funkcionalnog osamostaljenja, promjena tipa zahtjeva koji se postavljaju u vezi sa stambenim prostorom, primjerice, zauzimanje dijela stambenog prostora radnim prostorom, rekreacijskim prostorom, reprezentativnim prostorom, skladišnim prostorom i sl.).

Najelementarniji zahtjevi s obzirom na funkcionalne jedinice svakoga stambenog prostora, prema rezultatima istraživanja u nas (v. Čaldarović, O., 1987, 1989), jesu polifunkcionalnost svake jedinice (primjerice, od kuhinje se očekuje da posjeduje potencijal radnoga i boravišnoga, pa čak i spavaćeg prostora; "dnevni boravak" često je i spavaća soba, soba za igru djece, ali i radni prostor; "spavaća soba" također je i radni prostor, ali i dječja soba i sl.), mogućnost dinamičke prilagodbe stana potrebama (dijeljenje ili objedinjavanje prostorija), odnosno, ostvarivanje mogućnosti fleksibilnoga prostornog i funkcionalnog razmještaja članova i aktivnosti.

7. Sve promjene stambenih prostora, u ovisnosti o njihovim korisnicima, valja sagledati u **vremenu** - one su promjenjive ovisno o izmjenama u statusima korisnika stambenog prostora. One prate u smislu vremenskog horizonta - ne samo spomenuti ciklus potreba-aspiracija-potreba, nego i konkretne mijene do kojih dolazi u čovjekovu životu. Stoga se zadovoljstvo ili nezadovoljstvo stambenim prostorom mora uvijek kontekstualizirati i konkretizirati, kako s obzirom na vrijeme i prostor, tako i s obzirom na svakog korisnika i njegove mogućnosti, koje se pak prelamaju kroz osobne i obiteljske okolnosti, kao i institucionalne pogodnosti ili nepogodnosti koje utječu na mogućnost radikalnijih ili marginalnijih izmjena konkretnih stambenih situacija svakog pojedinca.

8. Sve što je do sada rečeno o osnovnim nalazima s područja sociologije stanovanja valja staviti u odnos sa specifičnostima stambenih potreba stradalnika Domovinskog rata. Te se specifičnosti mogu iskazati na nekoliko osnovnih razina.

8.1. Potreba rješenja stambenog pitanja.

8.2. Potreba rješenja stambenog pitanja na zadovoljavajući način - kvalitetno i dugoročno, tj. trajno.

8.3. Rješenje stambenog pitanja mora biti prilagođeno specifičnim potrebama stradalnika, odnosno mora biti: a) institucionalno spe-

cifično rješavano, b) individualizirano (personalizirano) s obzirom na specifične potrebe korisnika stana, c) otvoreno za dinamičke promjene s obzirom na potencijalne izmjene situacije.

8.4. Rješenje mora biti trajno, kvalitetno i pouzdano, i u administrativno-institucionalnom smislu, i u građevnom odnosno socijalnom smislu, ne dopuštajući pojavljivanje elemenata nesigurnosti, nesolidnosti i neperspektivnosti jer bi takva situacija mogla imati dugoročno negativne učinke kako za stradalnike, tako i za cijelo društvo.

8.5. Stambene potrebe stradalnika Domovinskog rata samo su jedna od ukupnih potreba te specifične skupine hrvatskog društva. No valja upozoriti da će se njihova osobna situacija, kao i njihov cjelokupni položaj u društvu, postupno mijenjati nabolje. U tom smislu specifičnost stambenih potreba stradalnika ostat će osobit zahtjev najvjerojatnije za manji dio te populacije, dok će s vremenom rasti potreba za eventualnom društvenom intervencijom u neke druge segmente zadovoljavanja njihovih potreba (radna mjesta, opći položaj u društvu i sl.). Stoga je u određenom smislu specifična stambena situacija prijelazna faza za manji dio te populacije i u kraćem vremenskom razdoblju, što znači da se stambena situacija mora promatrati dinamički u vremenskom horizontu. Njihova će se situacija s vremenom "normalizirati" pa će i njihove potrebe sve više postajati manje specifične, a više opće. U tom smislu stambeni prostori stradalnika moraju imati mogućnost preoblikovanja u obične, normalne stanove, s obzirom na promjene do kojih će doći i u njihovima obiteljima.

S obzirom na iznesene činjenice, interpretirat ćemo osnovne nalaze do kojih smo došli istraživanjem uvjeta stanovanja stradalnika Domovinskog rata u sklopu specifičnih segmenata naglašenih u naslovu.

2. Ocjena obilježja stanova / Evaluation of the characteristics of flats

Osvrnut ćemo se na najvažnije odlike stanova onako kako su ih ocijenili ispitanici iz I. i II. skupine.

TABL. 1. Koja su za vas i vaš način života najvažnija obilježja stana u kojemu boravite? (u %)

Sastavili • Made by
O. Čaldarović, A. Homadovski

TABL. 1. Which characteristics of your flat are the most important for you and your way of life? (in %)

Obilježja stana	I. skupina	rang	II. skupina	rang
1. prilagodbenost stana specifičnim potrebama invalida	21,9	1.	5,1	8.
2. raspored prostorija	16,0	2.	27,2	2.
3. veličina stana	15,6	3.	8,7	7.
4. položaj stana u zgradi (katnost)	7,2	4.	13,3	4.
5. dobra komunalna infrastruktura (grijanje, dizalo)	6,8	5.	10,3	6.
6. kakvoća izrade (toplinska, zvučna, izolacija od vlage)	5,1	6.	5,6	8.
7. uredenost okoliša i ambijentalna ugodnost	3,8	7.	10,8	5.
8. materijalna sigurnost, rješenje stambenog pitanja	2,5	8.	28,7	1.
9. orijentacija stana prema stranama svijeta, pogled	2,5	8.	17,4	3.

Iz tablice je vidljivo da su najvažnija obilježja stanova u kojima žive ispitanici I. i II. skupine različito rangirani.

Ispitanici **I. skupine** kao tri najvažnija obilježja stana ističu: prilagođenost stanova potrebama invalida, raspored prostorija u stanu i veličinu stana.

Ispitanici **II. skupine**, koji borave u specifično projektiranim stanovima za stradalnike Domovinskog rata, kao važne ističu ove odlike: materijalnu sigurnost i rješenje stambenog pitanja, raspored prostorija u stanovima te orijentaciju stana prema stranama svijeta. Iz takve prezentacije jasno proistječu i razlike u ocjenama dviju skupina: dok je raspored prostorija očito važna konstanta u ocjenjivanju kvalitete stambenih prostora (v. prije), ispitanici I. skupine kao najvažniju odliku ističu sljedeće, vjerojatno najvažnije pitanje - specifičnu prilagođenost stanova potrebama invalida te veličinu stana.

Ispitanici II. skupine pak naglašavaju jednu posrednu odliku stanova u kojima žive - doživljaj rješenja stambenog pitanja, osjećaj trajnosti rješenja, jer su useljeni u posebno projektirane stanove koje doživljavaju kao trajno rješenje. Nadalje, na drugome mjestu ističu raspored prostorija, dakle, kvalitativno obilježje stambenog prostora, kao i orijentaciju stana prema stranama svijeta, odnosno pogled, što također pripada kvalitativnim obilježjima stanova.

S obzirom na to, vidljivo je da ispitanici I. skupine - neovisno o stvarnim obilježjima njihovih stanova - svoje prilike doživljavaju privremenijima, prolaznijima, a ispitanici II. skupine kao glavnu kvalitetu upravo navode "riješenoš" situacije i kvalitativne dimenzije stanovanja.

Ispitanici II. skupine živjeli su u svojim stanovima samo tri mjeseca u vrijeme provođenja istraživanja, što znači da najvjerojatnije još nisu dospjeli uočiti sve dobre i loše strane svojih stanova, i mogu se identificirati prije svega kao "početni korisnici", čime se dobro uklapaju u shemu Chombart de Lauwea o ciklusu potreba-aspiracija-potreba.

Upozorit ćemo i na neke najvažnije **negativne odrednice** postojećih stambenih prostora koje ističu ispitanici I. i II. skupine.

Negativna obilježja stana	I. skupina	rang	II. skupina	rang
1. ukupna veličina stana	24,5	1.	13,8	3.
2. loša kakvoća izrade (izolacija od vlage, zvuka i topline)	21,9	2.	15,4	2.
3. raspored prostorija	16,0	3.	15,9	1.
4. položaj stana u zgradi (kat)	7,2	4.	5,1	5.
5. loša ili nedostatna komunalna infrastruktura (grijanje, dizalo)	6,8	5.	11,3	4.
6. neugodni susjedi	5,1	6.	0,5	9.
7. neuređenost okoliša i neugodnost ambijenta	3,8	7.	2,6	7.
8. orijentacija stana prema stranama svijeta, pogled	2,5	8.	2,6	6.
9. neprilagođenost specifičnim potrebama invalida	2,5	9.	1,5	8.

Tabl. 2. Negativna obilježja stana (u %)

Sastavili • Made by
O. Čaldarović, A. Homadovski

Tabl. 2. Negative characteristics of flat (in %)

Iz prezentirane tablice može se uočiti sljedeće.

1. Ispitanici I. i II. skupine naglašavaju slična negativna svojstva, no ne istim redoslijedom. Ispitanici I. skupine najviše zamjeraju sadašnjim stanovima nedovoljnu veličinu, lošu kakvoću izrade te nedovoljno dobar raspored prostorija, a ispitanici II. skupine raspored prostorija, lošu kakvoću izrade te ukupnu veličinu stana.

2. Uočena **razlika u prioritetima relativne je naravi**, osobito za ispitanike II. skupine, za koje su razlike u stavovima vrlo malene.

Čini nam se važnijim istaknuti da se sve tri osnovne nabrojene negativne odrednice stanova kriju u dimenziji **projektiranja stanova** (veličina i raspored prostorija nedovoljno su adekvatni) te **kakvoći njihove izvedbe** (nedovoljno su dobro izvedeni).

3. Valja također naglasiti da razlike u naglascima **vrijede podjednako** (s malim oscilacijama) i za "prigodne stanove" (ispitanici I. skupine), ali i za projektirane stanove.

4. U **budućem projektiranju stanova** za taj profil građana valjat će uzeti u obzir i navedene rezultate - manjkavost veličine, raspored prostorija i kakvoću izrade, ma koliko se možda njihova vrijednost i autentičnost danas može relativizirati iako ne i potpuno isključiti (vrijednost stvarnog podatka o manjku stambenog prostora, kvaliteti izrade stanova, boljoj ili lošijoj organizaciji prostora u stanu i sl.). Mali i relativno jednostavni pomaci u projektiranju stanova (fleksibilnost, adaptabilnost, neznatno veća ukupna površina koja vjerojatno može biti "kompenzirana" i uspješnošću kombiniranja stambenog prostora), kao i poboljšana kakvoća izvedbe, najvjerojatnije bi dali neočekivane pozitivne učinke.

3. Pogodnost stambenog prostora za obavljanje djelatnosti / Suitability of the home for various activities

Ocjena pogodnosti stanova za obavljanje različitih aktivnosti dobivena je pitanjem 12 u anketnom upitniku. Najprije ćemo tablično prezentirati odgovore ispitanika I. i II. skupine.

TABL. 3. Ocjena pogodnosti stana za pojedine djelatnosti u stanu

Sastavili • Made by
O. Čaldarović, A. Homadovski

TABL. 3. Evaluation of the flat's suitability for performing certain activities

Djelatnost (prosječne ocjene u rasponu 1 - 5)	I. skupina	II. skupina
1. priprema hrane	3,78	4,29
2. održavanje osobne higijene	4,23	4,46
3. čišćenje stana	4,19	4,46
4. pranje, sušenje i peglanje rublja	3,79	4,10
5. skladištenje dobara	3,22	3,80
6. spavanje	3,77	4,07
7. neometani odmor	3,36	3,85
8. primanje gostiju	3,57	3,95
9. igra djece	3,25	3,83
10. boravak starijih ljudi u stanu	3,31	3,56
11. rekreacijski ili medicinski propisane vježbe	2,69	3,14
12. hobi, razbibriga	3,05	3,46

Djelatnost	I. skupina	II. skupina
13. držanje životinja	3,50	3,95
14. držanje biljaka	3,67	4,20
15. držanje vrijednih predmeta	3,04	3,65
16. dulji boravak rodbine, prijatelja	2,66	2,36
17. učenje	3,50	3,96
18. profesionalni rad	2,38	3,43
19. posao za dodatnu zaradu u stanu	2,55	2,29
20. njega kroničnih bolesnika	3,10	3,04
21. proslave, svečanosti s većim brojem ljudi	2,61	2,58
22. boravak ljudi s oprečnim životnim navikama	2,77	2,62
23. povremena izolacija, osama	2,95	2,90
* Opća ocjena pogodnosti stana za razne djelatnosti.	3,06	3,47

Iz navedene se tablice mogu izvesti sljedeći zaključci.

1. Raspon u ocjenjivanju pogodnosti stanova za obavljanje različitih djelatnosti i aktivnosti obiju skupina ispitanika nije bitno različit u najopćenitijemu i u nekontekstualnom smislu: u I. skupini on iznosi 2,38 - 4,23, a u II. skupini 2,58 - 4,46, što znači ispitanici nisu pokazali bitno različite visine ocjenjivanja pogodnosti stanova za obavljanje pojedinih djelatnosti/aktivnosti.

2. Bitna razlika ipak postoji u ocjenjivanju pogodnosti stanova za obavljanje pojedinih aktivnosti između ispitanika I. i II. skupine, kao i u **općoj ocjeni pogodnosti stana**: ispitanici I. skupine svojim stanovima u prosjeku daju nižu ocjenu (3,06), a ispitanici II. skupine višu ocjenu (3,47). Iako se ta razlika možda ne čini bitnom, ona ipak govori u prilog stanovima koji su projektirani za posebne namjene, odnosno za stradalnike Domovinskog rata (ispitanici II. skupine).

3. Nadalje, valja istaknuti da su ispitanici II. skupine, koji žive u namjenski projektiranim stanovima, u prosjeku svoje stanove ocjenjivali općenito povoljnijima za obavljanje raznolikih djelatnosti/aktivnosti. U tom smislu gotovo su sve prosječne ocjene u takvim stanovima više od onih sto su ih dali ispitanici koji žive u prigodnim stanovima.

4. Najvišima su ocijenjene pogodnosti stanova za obavljanje ovih djelatnosti (I. i II. skupina):

- a. održavanje osobne higijene (4,23 i 4,46),
- b. čišćenje stana (4,19 i 4,46),
- c. pranje rublja i sl. (3,79 i 4,10),
- d. priprema hrane (3,78 i 4,29),
- e. spavanje (3,77 i 4,07),
- f. uzgoj biljaka (3,67 i 4,20).

Vidljivo je da su sve prosječne ocjene mogućnosti obavljanja navedenih djelatnosti/aktivnosti u prosjeku više za stanove II. skupine, što govori o tome da su ih njihovi korisnici povoljnije ocijenili.

5. Najveća razlika u ocjenjivanju pogodnosti stanova u korist posebno projektiranih stanova za obavljanje djelatnosti i aktivnosti u ocjenjivanju ispitanika I. i II. skupine iskazana je u sljedećemu:

- a. držanje vrijednih predmeta (razlika 0,61 u korist posebno projektiranih stanova),
- b. skladištenje dobara i igra djece (razlika 0,58 u korist posebno projektiranih stanova),
- c. uzgoj biljaka (razlika 0,53 u korist posebno projektiranih stanova),
- d. učenje (razlika 0,46 u korist posebno projektiranih stanova),
- e. hobi, razbibriga i držanje životinja (razlika 0,45 u korist posebno projektiranih stanova).

6. Najveće razlike u ocjenjivanju pogodnosti stanova u **korist prirodnih stanova** vrlo su malene (I. skupina), što govori o tome da su posebno projektirani stanovi ipak mnogo bolje ocijenjeni negoli prigodni stanovi. Prigodni su stanovi pak povoljnije neznatno bolje ocijenjeni glede ovih aktivnosti:

- a. mogućnost posla za dodatnu zaradu (0,26),
- b. boravak ljudi oprečnih životnih navika (0,15),
- c. njega kroničnih bolesnika (0,06).

No spomenute su razlike toliko malene da ne daju mogućnosti stvaranja zaključka da su navedeni stanovi "pogodniji" upravo za te aktivnosti. Drugim riječima, u tim stanovima stanari borave dulje vremena i u njima su uspjeli započeti navedene aktivnosti češće negoli stanovnici II. skupine pa se oni na taj način - posredno, pokazuju neznatno pogodnijima (v. dalje).

7. Konačno, valja spomenuti i razlike u apstinenciji odgovaranja na postavljene alternative u dvije skupine ispitanih. Najveća **apstinencija u I. skupini** iznosi 90,7% za obavljanje dodatnih djelatnosti u stanovima (što znači da se takva djelatnost ne obavlja), zatim za obavljanje profesionalnog rada - 89,9% ispitanika uskratilo je odgovor, što znači da takvu djelatnost ne obavljaju, te držanje životinja u stanu - 82,3%, što također znači da u stanovima ne drže životinje.

Najveća je **apstinencija ispitanika iz II. skupine** u ovim mogućnostima: djelatnostima za dodatnu zaradu (96,4%), profesionalnom radu (96,4%), boravku starijih ljudi (u 90,8% slučajeva u stanovima ne borave stariji ljudi) te držanju domaćih životinja (u 90,3% slučajeva ispitanici ne drže životinje u stanovima). Apstinencije u oba slučaja - u I. i II. skupini ispitanika - stoga nisu rezultat nesudarnije pri odgovaranju, nego objektivne situacije - te aktivnosti, djelatnosti ili mogućnosti u ispitivanim se stanovima jednostavno ne koriste.

4. Potrebe koje se u stanovima nikako ne mogu zadovoljiti / Needs that cannot be satisfied in flats

Ukratko ćemo predočiti podatke o potrebama koje se nikako ne mogu zadovoljiti u stanovima.

TABL. 4. Potrebe koje se u stanu nikako ne mogu zadovoljiti (u%)

Sastavili • Made by
O. Čaldarović, A. Homadovski

TABL. 4. Needs that cannot be satisfied in the flat (in %)

Obilježja stana	I. skupina	rang	II. skupina	rang
1. ukupna veličina stana	17,7	1.	17,4	1.
2. mir, izolacija od susjeda	4,2	2.	3,6	3.
3. izolacija od zvuka, topline i vlage	2,5	3.	1,5	4.
4. ostalo	1,7	4.	6,2	2.
5. grijanje	0,4	5.	1,0	5.

Iz predočenih podataka proistječe da je i za I. i II. ispitaničku skupinu osnovni naglašeni problem nedovoljna veličina stambenog prostora, a zatim slijede potrebe na koje je vrlo teško utjecati - odnosi sa susjedima, postizanje kućnog mira i izolacije. Razlika između stanova I. i II. skupine vidljiva je u isticanju prednosti br. 3, odnosno 4. Naime, potreba za boljom zvučnom i toplinskom izolacijom neznatno se više ističe u stanovima koji nisu posebno projektirani za stradalnike. Karakteristično isticanje nedovoljne veličine ukupnoga stambenog prostora podatak je koji se višekratno naglašava u gotovo svakoj prilici i kojemu treba pridati odgovarajuću pozornost pri idućim projektiranjima stanova planirajući, primjerice, drugačiji (fleksibilniji) funkcionalni raspored prostorija u stanovima, kao i mnogih drugih elemenata. Valja ponajprije razlučiti što je to optimalna veličina stambenog prostora za stanovanje uopće, pa je kontekstualizirati (čak i personalizirati, s obzirom na iskazanu spremnost stradalnika da sudjeluju u projektiranju stanova) s profilom stradalnika i njegovih potreba, uzimajući u obzir koliko se (eventualna) nedovoljna veličina stambenog prostora može "kompenzirati" drugačijim funkcionalnim rasporedom (brojem prostorija, njihovom veličinom, funkcionalnim preraspodjelama, tipovima povezanosti i klasifikacija i sl.), a koliko je ukupna veličina stambenog prostora konstanta pri ocjenjivanju kvalitete stambenog prostora.

S obzirom na obilježja stanova i ukupne stambene prilike stradalnika Domovinskog rata, istraživače je zanimalo planiraju li stanari u bližoj ili daljoj budućnosti mijenjati svoju adresu, odnosno svoje stambene uvjete. U uzorku I. skupine najveći broj ispitanih (oko 50%) ne planira nikakvu promjenu, 10,1% planira zamijeniti postojeći stan za neki bolji, a 9,3% misli započeti gradnju obiteljske kuće. U uzorku II. skupine najveći broj ne planira nikakve promjene (67,2% njih), ali je zanimljivo da 10,3% ispitanih namjerava zamijeniti postojeći stan za neki bolji. Također, najveći broj ispitanih ne namjerava mijenjati mjesto stanovanja, odnosno želi i nadalje živjeti u istom stanu.

Razlozi nedovoljne adekvatnosti stanova koji su već navedeni i objašnjeni, najvjerojatnije proistječu iz nekoliko osnovnih elemenata koje načelno možemo podijeliti na sljedeće podskupine.

1. Strukturne naravi: nedovoljna ukupna veličina stambenih prostora, odnosno pokušaj operacionalizacije kategorije "prevelikog stana" (što uzeti u obzir i čemu dati veću relativnu težinu - broju korisnika, tipovima i broju aktivnosti, veličini ili funkcionalnosti prostora, cijeni, troškovima grijanja i održavanja stana, čišćenju, porezima, komunalnoj i drugim naknadama i sl.).

2. Funkcionalne naravi: nedovoljno adekvatna organizacija stambenog prostora s obzirom na specifične potrebe korisnika tog prostora, odnosno pokušaj operacionalizacije pojma "funkcionalni stan" (što uzeti u obzir i čemu dati veću relativnu težinu - fleksibilnom rasporedu funkcionalnih jedinica /soba/ u stanu, mogućnosti objedinjavanja odnosno razdvajanja pojedinih prostorija, razvedenosti infrastrukture koja bi omogućila fleksibilnost funkcionalne organizacije stana, razvojnosti koncepta strukture stana koja je ugrađena u njegov projekt - mogućnosti izmjene gotovo svega i sl.).

3. Kontekstualne (situacijske) naravi: moguće je pretpostaviti da dio problema koje su u ovom istraživanju naglasili ispitanici proistječe iz činjenice da je dio stambenih jedinica "unaprijed neadekvatan" jer je dodijeljen korisnicima s obzirom na privremene pogodnosti, pa bi iz njihovih internih obilježja (veličine, funkcionalnosti, organizacije prostora) mogli posredno proistjecati bitni problemi.

No nedovoljno velike razlike u kvaliteti prigodno dodijeljenih i specifično projektiranih stanova (objektivna veličina i raspored, pa i subjektivna procjena korisnika stanova) ne potvrđuje tu tvrdnju - stupanj sličnosti ocjenjivanja nije uvijek dovoljno različit da bismo mogli govoriti o nekim znatnijim strukturalnim razlozima. Osnovni strukturalni razlog u navedenom smislu možda je upravo "podjela" stradalnika - u smislu rješavanja stambenog pitanja - na dvije skupine: na jednu koja je dobila "prigodne" stanove i na drugu koja je ostvarila "trajna" stambena rješenja. Uvjetno naznačena podjela vjerojatno ima više emocionalno-socijalno značenje s obzirom na socijalnu pravednost raspodjele (jedni su "prigodno", drugi "trajno" riješeni!), pri čemu se objektivna situacija i njezina karakterizacija "prekriva" navedenim složenim varijablama. S obzirom na taj složeniji strukturalni kontekst i navedene prigovore o kvaliteti stambenih prostora valja uzeti sa zadržskom.

5. Osnovne preinake u stanovima i njihovi motivi / Basic reconstructions in flats and their purpose

S obzirom na dosadašnje podatke, bit će zanimljivo usporediti i odgovore ispitanika o preinakama koje su proveli, odnosno planirali u svojim stanovima. O planiranim i izvršenim preinakama u stanovima odgovor se tražio 14. pitanjem anketnog upitnika. Iznijet ćemo samo najvažnije odgovore.

TABL. 5. Osnovne preinake u stanovima: učinjene i planirane (u %) - I. skupina

Sastavili • Made by
O. Čaldarović, A. Homadovski

TABL. 5. Basic reconstruction in flats: performed and planned (in %) - 1st group

Preinake	Učinjene	Planirane
a) Povećanje površine stana		
zatvaranje lođe, balkona	6,8	19,0
b) Povećanje broja soba		
pregradnja dnevnog boravka	2,5	3,4
dobivanje posebne sobe od blagovaonice	0,8	3,4
c) Funkcionalna poboljšanja		
pregradnja dnevnog boravka i blagovaonice	2,1	4,6
odvajanje dnevnog boravka od blagovaonice	2,1	6,3
promjena rasporeda soba	0,0	3,8
d) Poboljšanje uvjeta stanovanja		
popravak električnih instalacija	9,3	9,3
popravak vodovoda	9,7	12,2
popravak plinskih instalacija	4,2	3,0
popravak kanalizacije	5,1	10,1
popravak zidova	11,0	17,3
popravak pločica, parketa	14,8	19,8
poboljšanje izolacije od vlage	4,6	8,0
poboljšanje izolacije od buke	0,8	11,4
poboljšanje toplinske izolacije	2,5	9,3
ugradba posebne opreme	5,9	5,1
poboljšanje vanjskog pristupa stanu	2,0	3,4

Iz tablice je vidljivo da su korisnici stambenih prostora iz I. skupine radi poboljšanja uvjeta stanovanja izvršili ove zahvate: uređenje stana (nove pločice, parket), popravljjanje infrastrukture u stanu (kanalizacije, zidova, vodovoda, električnih instalacija, plinskih razvoda, zaštite od vlage, buke) i proširenje stambenog prostora (zatvaranje lođe, balkona). Svi su ti radovi već obavljani i njihov je redoslijed, s obzirom na čestocu, logičan: stanari su najprije intervenirali u najvažnije elemente poboljšavanja stambenih uvjeta.

Zanimljivo je vidjeti kakav je odnos između učinjenih i planiranih zahvata u stanovima. Na prvome mjestu planiranih aktivnosti jest uređivanje stana (pločice, parket), zatim povećanje stambene površine (zatvaranje lođe, balkona), kao i različiti postupci usmjereni na poboljšanje uvjeta stanovanja, a kombinacija su infrastrukturnih zahvata i uljepšavanja stana - od popravaka zidova, vodovoda, kanalizacije, pa do poboljšanja izolacije od buke i topline. S obzirom na činjenicu da ta skupina stanara u stanovima živi dulje od stanara II. skupine, razumljivo je da je veći broj aktivnosti usmjerenih na poboljšanje uvjeta stanovanja već učinjen - prema prioritetima i financijskim mogućnostima, ali kako je vidljivo iz odgovora ispitanika, ostaje još dosta planiranih a neobavljenih aktivnosti.

U nastavku ćemo iznijeti podatke o planiranim i izvršenim promjenama u stanovima za II. skupinu ispitanika.

Preinake	Učinjene	Planirane
a) Povećanje površine stana		
zatvaranje lođe, balkona	0,5	21,5
b) Povećanje broja soba		
pregradnja spavaće sobe u dvije manje sobe	1,0	3,6
pregradnja dnevnog boravka	0,5	4,1
dobivanje posebne sobe od blagovaonice	0,5	6,2
pregradnja hodnika	0,0	4,1
c) Funkcionalna poboljšanja		
promjena rasporeda soba	1,5	1,5
d) Poboljšanje uvjeta stanovanja		
popravak električne mreže	5,1	3,1
popravak vodovoda	2,6	2,1
popravak zidova	2,1	6,7
popravak pločica, parketa	4,1	11,3
poboljšanje izolacije od vlage	0,0	7,2
poboljšanje izolacije od buke	0,0	5,6
ugradba posebne opreme	2,1	3,1

TABL. 6. Osnovne preinake u stanovima: učinjene i planirane (u %) - II. skupina

Sastavili • Made by
O. Čaldarović, A. Homadovski

TABL. 6. Basic reconstruction in flats: performed and planned (in %) - 2nd group

Podaci pokazuju drugačiji niz intervencija i preinaka nego u I. skupini. Valja uzeti u obzir da su u vrijeme provođenja istraživanja stanari II. skupine ispitanika u svojim stanovima boravili tek tri mjeseca, što je prekratko vrijeme da se obave preinake, čak i da se

planiraju, s obzirom na prioritet zadovoljavanja osnovne stambene potrebe ("rješenje stambenog pitanja"), no kako podaci pokazuju, i to kratko vrijeme nekima je bilo dovoljno za poduzimanje, ali i za planiranje različitih preinaka u stanovima.

S obzirom na već učinjene preinake u stanovima II. skupine ispitanika izdvajaju se različita poboljšanja životnih uvjeta - od popravka električne instalacije, pločica i parketa, vodovoda, zidova i ugradbe posebne opreme, pa sve do funkcionalnog poboljšanja stanova učinjenog promjenom rasporeda soba. Kako smo istaknuli, te su promjene u tim stanovima u načelu mnogo rjeđe zbog dva osnovna razloga: stanari u njima prekratko žive, a i stanovi su građeni prilagođenije i kvalitetnije od stanova za I. skupinu ispitanika.

S obzirom na planirane preinake, u toj se skupini stanova izdvajaju ove: preinake usmjerene na povećanje stambene površine zatvaranjem lođe i balkona, dobivanjem dodatne sobe od blagovaonice i pregradnjom hodnika, a poboljšanje uvjeta stanovanja popravkom pločica i parketa, poboljšanjem izolacije od vlage, popravkom zidova i poboljšanjem izolacije od buke. Zanimljivo je da je, i unatoč konstatiranoj relativno zadovoljavajućoj veličini stambenog prostora i povoljnom odnosu stambene površine i broja korisnika stana, jedna od glavnih nastojanja stanara i II. skupine povećanje stambenog prostora zatvaranjem lođe ili balkona ili preraspodjelom odnosno pregradnjom i funkcionalnom prenamjenom postojećih prostora.

S obzirom na taj podatak, pri planiranju i projektiranju budućih stanova za tu specifičnu populaciju trebalo bi računati na važnost veličine ukupnoga stambenog prostora (ako se kvaliteta stanovanja nužno povezuje s lođom ili balkonom, onda oni očigledno moraju biti "dodatak" dovoljno velikom stambenom prostoru, jer će se tek onda možda izbjeći buduće pregradnje; naime u sadašnjem se kontekstu doživljavaju samo kao "višak" koji treba transformirati u nešto drugo), kao i na drugačiji ukupan koncept stana. Iz podataka prikupljenih ovim istraživanjem nije moguće ocijeniti, jesu li dnevni boravak ili blagovaonica preveliki ili nepotrebni ili je pak želja za njihovim pregradnjama rezultat percipirane manjkavosti funkcionalno potrebnijih jedinica u stanu (sobe) ili se pak smatraju mogućim "funkcionalnim viškom". Slično se može ustvrditi i za kategoriju veličine prostorija - proistječe li zahtjev za pregradnjom jedne veće u dvije manje prostorije iz potrebe stanara za većim brojem manjih prostorija (soba), potaknut primjerice, kako se to na drugome mjestu u istraživanju izražava, "posebnim potrebama djece", ili je stvarno veća prostorija (soba) "prevelika" za određenog stanara, odnosno prevelika u općoj razdiobi ukupne stambene površine?

Ta i slična pitanja strukturne su, ali i kontekstualne naravi. Kad bi projektirani stanovi u pravilu bili veći, s većim brojem manjih jedinica (soba), uz poštovanje načela fleksibilnosti i adaptabilnosti koja bi bila strukturalno omogućena (raspored, primjerice, mokrih čvorova), onda bi i intervencije stanara bile ne samo lakše izvedive, nego bi ih strukturalni aspekt projekta stana poticao, a primjedbe korisnika stanova na raspored prostorija i ukupnu veličinu stanova vjerojatno bi bile manje i rjeđe. Konačno, takvi bi stanovi bili i mnogo korisniji jer bi se njihova upotrebljivost mogla uočiti i osjetiti u dugoročnijem vremenu - bili bi mnogo upotrebljiviji i prilagod-

ljiviji različitim tipovima korisnika (istima - uz promijenjene uvjete, ali i drugima, sa sasvim suprotnim potrebama).

Na već postavljena pitanja djelomično ćemo pokušati odgovoriti interpretacijom dobivenih odgovora na pitanja o osnovnim razlozima poduzetih i planiranih preinaka u stanovima.

Obilježja stana	I. skupina	rang	II. skupina	rang
1. mala stambena površina stana	15,2	1.	13,3	1.
2. neprimjeren raspored i organizacija stana	13,1	2.	12,3	2.
3. želja da se živi svojim životnim stilom	6,8	3.	4,6	4.
4. zbog posebnih potreba djece	5,9	4.	6,7	3.
5. zapuštenost stana	5,5	5.	0,0	-
6. specifične potrebe nastale zbog bolesti ili invalidnosti	3,8	6.	1,0	6.
7. zbog povećanja broja djece u obitelji	3,8	6.	3,1	5.
8. zbog povećanja broja članova u obitelji	2,5	7.	3,1	5.
9. teški pristup stanu	1,7	8.	0,0	-

TABL. 7. Najvažniji razlozi izvršenih i planiranih preinaka u stanovima (u %)

Sastavili • Made by
O. Čaldarović, A. Homadovski

TABL. 7. Most important reasons for performed and planned reconstruction in flats (in %)

Usporedni prikaz razloga poduzimanja i planiranja preinaka u stanovima I. i II. skupine ispitanika međusobno se razlikuju i odražavaju njihove različite stambene situacije. **Sličnosti razloga** koji se u obje skupine navode jesu: a) nedovoljna veličina stambenog prostora i neprimjeren raspored i organizacija stana, b) dinamika u obitelji - povećanje broja članova obitelji (djece) ili pak posebne potrebe djece u stanu (najvjerojatnije potreba za zasebnom sobom ili sobama). **Različitosti razloga** su ove: a) zapuštenost stana, b) težak pristup stanu (razlozi naglašeni u I. skupini ispitanika, a u II. skupini uopće nisu spomenuti, što govori o mnogo boljoj prilagođenosti stanova II. skupine).

Ti razlozi govore da su obiteljske prilike I. i II. skupine stradalnika u biti slične, ali su stanovi ipak bitno različiti - posebno projektirani stanovi prilagođeniji su, kvalitetniji, noviji i bolji za život, iako se čini da ni oni nisu dovoljno veliki ni funkcionalno dovoljno povoljni!

6. Stan u kući / The flat in a block of flats

U ovom ćemo odjeljku obratiti pozornost najvažnijim rezultatima istraživanja s obzirom na obilježja stambenog objekta (kuće) u kojoj se nalaze stanovi, na osnovne prednosti i nedostatke kuće i njezina okoliša. Pitanjem 23 koje glasi: **Kako biste ukratko opisali kuću u kojoj se nalazi Vaš stan?** željeli smo saznati kakvi su stavovi ispitanika prema kući u kojoj stanuju. Najkarakterističniji odgovori navedeni su u sljedećoj tablici.

TABL. 8. Stavovi ispitanika prema kući (u %)

Sastavili • Made by O. Čaldarović, A. Homadovski

TABL. 8. Respondents' attitudes towards the block of flats (in %)

Djelatnost	I. skupina	II. skupina
1. tipična moderna kuća koja se ne razlikuje od drugih	32,5 (pot. T)	28,7 (pot. T)
2. ugodna, moderna kuća, zadovoljava osnovne životne uvjete	38,0 (pot. T)	54,4 (pot. T)
3. sklonište pogodno samo za privremeni boravak	60,3 (pot. N)	80,0 (pot. N)
4. neugledna kuća, izgrađena za siromahe	78,9 (pot. N)	87,7 (pot. N)
5. ugodna kuća, u starinskom stilu	78,1 (pot. N)	85,6 (pot. N)
6. ugodna moderna kuća, sigurnija i udobnija od obiteljske	38,4 (pot. N)	24,6 (pot. N)

Prezentirani podaci pokazuju da ispitanici II. skupine svojim kućama daju mnogo više - izravnije i neizravnije - pozitivnijih ocjena, što je ohrabrujuće jer govori o tome da su specijalno projektirani stambeni objekti za stradalnike Domovinskog rata mnogo povoljnije ocijenjeni negoli stanovi u prigodnim kućama. Prednosti koje naglašavaju ispitanici II. skupine neizravno se vide i u tome što oni mnogo kategoričnije odbijaju ideju neuglednosti, privremenosti kuće, odnosno ideju kuće kao "skloništa". No i ispitanici I. i II. skupine očigledno drže da i obiteljska kuća ima prednosti, što je vidljivo iz odgovora o usporedbi kolektivnoga stambenog objekta i obiteljske kuće. No s obzirom na to da se takav "ideal" i inače uvriježio u populaciji (v. Čaldarović, O., 1987, 1989), smatramo da on nije tipičan i specifičan samo za stradalnike Domovinskog rata.

U nastavku ćemo ukratko prezentirati osnovna **obilježja kuća** u kojima žive ispitanici I. i II. skupine.

TABL. 9. Osnovna obilježja kuće u kojoj žive ispitanici (prosječne ocjene u rasponu 1-5)

Sastavili • Made by O. Čaldarović, A. Homadovski

TABL. 9. Basic characteristics of the block of flats

Obilježja stana	I. skupina	rang	II. skupina	rang
1. veličina kuće (broj stanova i stanara)	3,84	1.	4,16	1.
2. ukupni izgled kuće	3,81	2.	4,11	2.
3. sigurnost života u kući	3,64	3.	4,00	3.
4. čistoća stubišta i ostalih javnih prostora	3,49	4.	3,79	4.
5. uređenost i čistoća okućnice	3,08	5.	2,62	7.
6. pristupačnost pomoćnih prostorija u podrumu	2,95	6.	3,54	5.
7. pristupačnost i upotrebljivost dizala	2,90	7.	1,36	9.
8. pristupačnost glavnog ulaza invalidima i djeci	2,88	8.	3,18	6.
9. pristupačnost pomoćnih prostorija na tavanu	2,52	9.	3,54	5.
Opća ocjena kuće	3,56	-	3,88	-

Predočeni pokazatelji upućuju na nekoliko zanimljivih zaključaka.

1. Ocjene novijih objekata (II. skupina) prosječno su **više i pozitivnije**

od ocjena starijih, prigodnih objekata (I. skupina), što znači da su posebno projektirane objekte stradalnici Domovinskog rata ocijenili kao povoljnija stambena rješenja.

2. Hijerarhija ocjenjivanja pokazuje da su veličina objekta, izgled objekta, sigurnost i čistoća objekta podjednako valorizirani u ocjenjivanju I. i II. skupine (ista hijerarhija), no ipak valja naglasiti da su prosječne ocjene i za navedena obilježja objekata prosječno više u ispitanika II. skupine.

3. Uređenost okolice objekta povoljnije su ocijenili ispitanici I. skupine, a mnogo slabije ispitanici II. skupine, što je najvjerojatnije logična posljedica "mladosti" stambenih objekata u kojima žive ispitanici II. skupine i relativne "starosti" objekata u kojima borave ispitanici I. skupine.

4. Opća prosječna ocjena kuće malo je viša u II. skupini, što također znači da su posebno projektirane objekte ispitanici II. skupine ocijenili pogodnijima za stanovanje nego prigodne objekte.

4.1. Najvažniji nedostaci kuće

U ovom ćemo odjeljku naglasiti najvažnije nedostatke kuća u kojima se nalaze stanovi koje ističu ispitanici.

Obilježja stana	I. skupina	rang	II. skupina	rang
1. slaba opremljenost zgrade (dizala, portafoni, antene, svjetlo...)	21,9	1.	35,3	1.
2. loše izvedeni radovi (izolacija, instalacije,...)	21,9	1.	12,3	3.
3. nečistoća i zapuštenost zgrade	8,4	2.	3,1	8.
4. buka, gužva, prenapučenost	5,5	3.	2,1	9.
5. neprilagođenost specifičnim potrebama invalida	5,1	4.	8,2	4.
6. neugodni susjedi	3,8	5.	0,5	10.
7. nemogućnost dogovora sa susjedima o zajedničkim problemima	3,8	5.	0,5	10.
8. nedostatak garaža i parkirališnog prostora	3,4	6.	6,7	6.
9. nedostatak podrumskih prostorija	2,5	7.	5,1	7.
10. nedovršenost zgrade	2,5	7.	14,9	2.
11. loši uvjeti za život djece	0,4	8.	7,2	5.

TABL. 10. Najvažniji nedostaci kuće (u %)

Sastavili • Made by
O. Čaldarović, A. Homadovski

TABL. 10. Most important deficiencies of the block of flats (in %)

Razlike koje uočavamo u ocjeni osnovnih nedostataka zgrade između I. i II. skupine relativno je jednostavno objasniti.

Najčešće su problemi s kojima se suočavaju stanari **I. skupine** u svojim zgradama ovi: 1. slaba opremljenost zgrade i loše izvedeni radovi; 2. nečistoća i zapuštenost zgrade.

Stanari iz **II. skupine** najčešće uočavaju ove nedostatke zgrada: 1. slabu opremljenost (bitno više primjedaba negoli od stanara I. skupine); 2. nedovršenost zgrade (najvjerojatnije kao posljedica "mladosti objekta"); 3. loše izvedeni radovi u zgradi; 4. neprilagođenost specifičnim potrebama invalida, što je mnogo manje naglašeno, no ipak bi trebao biti signal za projektante tih stambenih

objekata, koji očito nisu uzeli u obzir sve nužne elemente prilagođenosti potrebama invalida.

Na kraju, specifičan je podatak i **apstinencija** ispitanika - među ispitanicima I. skupine ona je mnogo veća negoli među ispitanicima II. skupine (47,7% i 34,4%), što bi moglo značiti da su ispitanici druge skupine bili motiviraniji odgovoriti, odnosno lakše su uočavali nedostatke objekata, što pak može biti posljedica većeg stupnja kritičnosti prema specifično građenim objektima, njihovim objektivnim nedostacima, kao i početak buđenja "kritičke svijesti" s obzirom na elementarno zadovoljenje osnovne potrebe za rješanjem stambenog pitanja (ciklus potreba-aspiracija-potreba).

4.2. Opće zadovoljstvo kućom

TABL. 11. Zadovoljstvo kućom (u %)

Sastavili • Made by
O. Čaldarović, A. Homadovski

TABL. 11. Satisfaction with the block of flats (in %)

Stupanj zadovoljstva/nezadovoljstva	I. skupina	II. skupina
1. uglavnom zadovoljan	45,6	55,4
2. ni zadovoljan, ni nezadovoljan	31,2	13,8
3. vrlo zadovoljan	10,1	23,6
4. donekle nezadovoljan	7,6	4,6
5. vrlo nezadovoljan	4,2	2,6

Iz tablice je vidljivo da su ispitanici II. skupine **mного zadovoljniji** kućom u kojoj žive (zadovoljnih i vrlo zadovoljnih je 79,0% u usporedbi s 55,7% stanara I. skupine). Većem stupnju zadovoljstva pridonio je i mnogo manji broj "neutralnih" ispitanika iz II. skupine (ni zadovoljan, ni nezadovoljan - 13,8% u usporedbi s 31,2% iz I. skupine). Osnovni razlozi koji pogoduju takvim raspoloženjima najvjerojatnije su posljedica sljedećega:

1. projektirani su objekti **prilagođeni** potrebama stanara (stan i zgrada), pa je i stupanj zadovoljstva stanara njima veći,

2. projektirani su objekti i **noviji**, pa i unatoč nekim nedostacima, nedovršenosti ili neuređenosti okoliša ipak pobuđuju veće zadovoljstvo,

3. s obzirom na veći stupanj zadovoljstva svojim stanovima koji su iskazali ispitanici II. skupine očito je da se dio zadovoljstva stanovima **vezuje i za kuću** jer je stupanj zadovoljstva općim rješanjem viši ("rješanje stambenog pitanja"), a viši je i s obzirom na stambeni objekt u cjelini.

Stupanj zadovoljstva projektiranim objektima najvjerojatnije je viši i zbog činjenice da su stanari u njima u vrijeme provođenja ispitivanja živjeli tek tri mjeseca, pa se do tada **nisu mogle uočiti** sve njihove manjkavosti koje bi potaknule eventualna nezadovoljstva.

■

Literatura • Bibliography

1. **Bežovan, G. i sur.** (1987), *Stambena politika i stambene potrebe*, Radničke novine, Zagreb
2. **Chombart de Lauwe, P. H.** (1959), *Famille et habitation*, Vol. II. CNRS, Paris
3. **Čaldarović, O. i sur.** (1978), *Problemi stanovanja mladih*, Centar SSOH, Zagreb
4. **Čaldarović, O.** (1985), *Urbana sociologija: socijalna teorija i urbano pitanje*, Globus, Zagreb
5. **Čaldarović, O.** (1987), *Suvremeno društvo i urbanizacija*, Školska knjiga, Zagreb
6. **Čaldarović, O.** (1989), *Društvena dioba prostora*, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb
7. **Čaldarović, O.** (1991), *Marginalni slojevi i urbana sredina: kako uspostaviti planerske kriterije?*, Zavod za socijalni rad, Zagreb
8. **Rogić, I.** (1990), *Stanovati i biti*, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb
9. **Rogić, I.** (1991), *Periferijski puls u srcu od grada*, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb
10. **Seferagić, D.** (1988), *Kvaliteta života i nova stambena naselja*, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb

Summary • Sažetak**Housing for Homeland War Victims**

Evaluation of living conditions and types of reconstruction in flats and blocks of flats

The authors interpret some results of research into the living conditions of Homeland War victims. They evaluate the negative and positive characteristics of the flats, whether the flats are suitable for performing various activities, investigate which activities cannot be performed in the flat, how flats have been reconstructed to improve life in them, and whether people are satisfied or unsatisfied with the quality of life in blocks of flats. The results of this part of the study confirm findings in housing sociology, and show that there are differences between the stands of respondents who moved into flats that already existed (greater dissatisfaction, critical remarks) and those who moved into specially designed flats, and who look on their flats as a permanent solution, so their attitudes are more positive.

Ognjen Čaldarović
Aleksandar Homadovski

Prof. dr. sc. **Ognjen Čaldarović**, dipl. soc., rođen je u Zagrebu 1947. Diplomirao je sociologiju i filozofiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (1971), gdje je magistrirao (1977) i doktorirao (1980). Zaposlen je kao redoviti profesor na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Bavi se urbanom sociologijom i sociologijom okolice. Više je puta boravio na znanstvenom usavršavanju u inozemstvu: Nizozemska (1974), Austrija (1976), SAD (1987., Fulbrightova stipendija akademske godine 1982/83. i 1993/94). Kao gostujući profesor djeluje u zemlji i inozemstvu (Slovenija, SAD, Poljska). Savjetnik je više stručnih institucija (SAD, Austrija, Grčka). Objavio je više od stotinu znanstvenih i stručnih radova, autor je petnaest i koautor tridesetak knjiga.

Doc. dr. sc. **Aleksandar Homadovski**, dipl. ing. arh., rođen je u Zagrebu 1953. Na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (gdje je zaposlen od 1986) diplomirao je (1983) i doktorirao (1994); postdoktorski rad obranio je na Arhitektonskom fakultetu u Ljubljani (1997). Objavio je desetak znanstvenih radova; autor je i koautor desetak projekata nagrađenih na natječajima.

Prof. **Ognjen Čaldarović**, Ph.D., was born in Zagreb in 1947. He graduated in sociology and philosophy from the Faculty of Philosophy, Zagreb University in 1971, where he also won his master's degree in 1977, as well as his Ph.D. degree in 1980. Today he teaches at the Department of Sociology at the Faculty of Philosophy, Zagreb University. He specialized in urban and environmental sociology. He attended several research courses abroad: the Netherlands (1974), Austria (1976), USA (1987), won Fulbright scholarships in the academic years 1982/83. and 1993/94. He works as visiting professor both in the country and abroad (Slovenia, USA, Poland), and is a counselor in several professional institutions (USA, Austria, Greece). He has published over 100 research and professional papers, and is author of fifteen, and co-author of thirty books.

Aleksandar Homadovski, Ph.D., Arch. Eng., was born in Zagreb 1953. In 1983 he graduated and in 1994 won his doctorate at the Faculty of Architecture, Zagreb University, where he has been employed since 1986. He defended his post-doctoral thesis at the Faculty of Architecture in Ljubljana 1997. He has published about dozen research papers; he is author and co-author of ten projects that won competition prizes.

PROSTOR

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK • UDC 71/72
GOD. • VOL. 8(2000)
BR. • NO. 1(19)
STR. • PAG. 1-120
ZAGREB, 2000.
siječanj-lipanj • January-June